

## Kolektyvizacija Gruzdžių valsčiuje

Arūnas Gumuliaskas

Šiaulių universitetas

1940 m. birželį Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, jos sovietizavimas prasidėjo net nelaukiant formalios aneksijos, kuri buvo įteisinta rugpjūčio 3 d. Susirinkęs vadinamasis Liaudies seimas šalyje paskelbė sovietų valdžią, o liepos 21 d. – deklaraciją dėl žemės. Žemė buvo paskelbta valstybės nuosavybe, taigi priklausančia „liaudžiai“. Valstiečiai ją gavo „amžinam naudojimui“ (nuomai), bet ūkis neturėjo viršyti 30 ha. Perteklius buvo pasmerktas antriniam nacionalizavimui, t. y. atėmimui; šios atimtos žemės buvo atiduotos Valstybiniam žemės fondui. Kolektyvizacija, kurios ištakas apsprendė politinės sąlygos, tapo sudėtine sovietizavimo dalimi\*\*.

Sovietinė agrarinė pertvarka gerokai paveikė visą tolesnę kaimo raidą. 1940 m. žemės reforma palietė apie 15% viso respublikos ploto. Savo mastu ji buvo vienu didžiausių pertvarkymų agrarinėje Lietuvos istorijoje. Vos paskelbus šią reformą, neatidėliotinai prasidėjo stambių ūkių žemės apkarpymas ar atėmimas. Jis truko tris mėnesius. Vienas po kito visoje šalyje buvo nacionalizuojami ūkiai. Žemės reformai vadovavo marionetinė sovietinė Lietuvos valdžia bei Lietuvos komunistų partija (LKP(b), pasinaudamos analogiško proceso patirtimi Sovietų Sąjungoje.

Kaip sovietinio ūkio forma Lietuvoje buvo kuriami tarybiniai ūkiai. Žemės jiems valdžia skyrė iš Valstybinio žemės fondo. 1941 m. balandžio 12 d. Sovietų Sąjungos Liaudies komisarų taryba respublikoje patvirtino 51 tarybinį ūkį<sup>1</sup>. Jie buvo pirmieji sovietinio ūkininkavimo židiniai kaime. Tų pat metų pradžioje Lietuvoje buvo pradėti kurti ir kolūkiai (*kolchozai*). Pirmuoju kolektyviniu ūkiu Lietuvoje galima laikyti Mažeikių apskrities, Akmenės valsčiaus V. Lenino žemės ūkio artelę<sup>2</sup>, įsteigtą 1941 m. vasario 1 d. Ilgainiui kolūkiai atsirado Ukmergės, Kretingos, Utenos, Švenčionių, Kėdainių, Tauragės bei Vilniaus apskrityse<sup>3</sup>. Antrasis pasaulinis karas kolektyvizacijos procesą Lietuvoje sustabdė.

1940 m. sovietinė žemės reforma apėmė ir Šiaulių apskritį, gyvavusią iki 1950 m. birželio 20 d.<sup>4</sup> Į jos sudėtį įėjo 20 valsčių, tarp kurių buvo ir Gruzdžių valsčius. 1941 m. viduryje, prieš pat karą, apskrityje susiformavo sovietinio modelio ūkių. Kita vertus, pirmosios SSRS okupacijos metu kolektyvizacijos procesas šiame regione dar neprasidėjo.

Antrosios sovietų okupacijos pradžioje LKP(b) pagrindiniu uždaviniu tapo kuo spartesnis sovietinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje. Pirmaisiais pokario metais svarbiausias agrarinės politikos tikslas buvo analogiškas kaip ir pirmosios okupacijos metu – sudaryti režimui palankią socialinę atramą kaime bei sukiršinti valstiečius. Tokios politikos priemone tapo sovietinė žemės reforma, kurios juridinį pagrindą sudarė 1944 m. rugpjūčio 30 d. LSSR Aukščiausiosios Tarybos priimtas įstatymas „Dėl vokiečių okupacijos padarinių žemės ūkyje likvidavimo“<sup>5</sup>. Vadovaujantis šiuo dokumentu, buvo pradėta nauja žemės reforma, tik šį kartą griež-

\*\* Lietuvos liaudies seimas, Vilnius, 1985, p. 103–104.

<sup>1</sup> Lietuvos TSR istorija, Vilnius, 1975, t. 4, p. 42.

<sup>2</sup> Ten pat, p. 44.

<sup>3</sup> Ten pat, p. 44–45.

<sup>4</sup> Šiaulių apygardos archyvo fondų žinynas, Vilnius, 1994, p. 34.

<sup>5</sup> Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos trečioji sesija (pirmojo šaukimo) (stenogramos), Vilnius, 1947, p. 119–121.

tesnė ir radikalesnė nei pirmosios okupacijos metu. Paskelbus minėtą dokumentą, kaime buvo „surastas“ sovietinės politikos priešas – buožė. Buožėmis buvo laikomi ūkininkai, naudoję samdomąjį darbą, turėję žemės ūkio mašinų (kuliamųjų, traktorių, variklių), malūnų, lentpjūvių, nuomoję kitiems valstiečiams gyvulių, skolinę grūdų, darbo įrankių.

Iki 1949 m. masinės kolektyvizacijos LKP(b) varė „*buožių apribojimo*“ ir likvidavimo politiką. Kita vertus, nei masiniai ūkininkų trėmimai, nei prievartinė pyliavų politika, nei ekonominiai bei prekybiniai apribojimai nepaspartino kolektyvinių ūkių steigimo respublikoje. Po Sibiro „kolchozai“ tapo antruoju Lietuvos žemdirbius labiausiai bauginančiu žodžiu.

Tokia padėtis netenkino Maskvos valdžios. Ji priiminėjo svarbiausius Lietuvos žemės ūkio, kaip ir kitų gyvenimo sričių, sprendimus. 1947 m. gegužės 21 d. Visąsąjunginės komunistų partijos (VKP(b) Centro komitetas (CK) priėmė nutarimą „Dėl kolūkių steigimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR“<sup>6</sup>. LKP(b) CK ir LSSR Ministrų Taryba 1948 m. kovo 20 d. klusniai priėmė analogišką dokumentą „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo Lietuvos SSR“<sup>7</sup>.

Lietuvos žemės ūkio valdymo pereinamasis laikotarpis buvo baigtas. Prasidėjo kolektyvizacija. 1947 m. vasario 26 d. Kėdėnių apskrities Dotnuvės valsčiuje buvo įkurtas pirmasis pokario metais Marytės Melnikaitės kolūkis. Netrukus kolektyvinių ūkių atsirado Šiaulių ir kitose apskrityse. 1947 m. kovo 27 d. savo veiklą pradėjo Šiaulių valsčiaus, Bridų apylinkės Sutkūnų kaime įkurtas kolūkis „Pirmyn“<sup>8</sup>. Šią datą galima laikyti kolektyvizacijos pradžia Šiaulių apskrityje.

Pokario metais Gruzdžių valsčiaus valdžia taip pat vykdė parengiamuosius darbus sovietinei žemės reformai bei kolektyvizacijai. Ji surašė ūkių turimą žemę bei gyvulius (žr. 1 lentelę). „Turtingiausiomis“ pasirodė besančios Valdomų (2 809,3 ha žemės, 340 karvių, 178 avys), Bėržėnų (atitinkamai – 2 552,7 ha, 259, 239), Saveikių (2 109,85 ha, 223, 312), Šelvenų (2 565,31 ha, 185, 143), o vargingiausiomis – Aukštuolių (1 413,7 ha, 100, 68), Gruzdžių (1 084,73 ha, 140, 96) apylinkės. Surašymo rezultatai padėjo sovietų valdžiai nustatyti ūkininkams prievolių dydį, „buožių“ ūkių skaičių bei išsiaiškinti kolektyvizacijos perspektyvas valsčiuje.

Kolektyvizacijos procesas valsčiuje prasidėjo 1948 m. pavasarį (žr. 2 lentelę). 1948 m. balandžio 16 d. Valdomų apylinkėje buvo įsteigtas pirmasis valsčiuje kolūkis „Tarybinis karys“. Tų pat metų vasarą kolektyviniai ūkiai susikūrė Šelvenų („Pažanga“, birželio 2 d.), Lėgudų („Tarybinė aušra“, birželio 10 d.), Šiupų („Šiupyliai“, liepos 23 d.), Lukošaičių („Tarybinė žemė“, liepos 27 d.), Piktuižių („Piktuižiai“, liepos 29 d.), Šakynos („Diržiai“, liepos mėn.) apylinkėse. Masiškai kolūkiai Gruzdžių valsčiuje buvo steigiami 1948–1949 m. žiemą – tuo metu jų čia atsirado net 26.

Pirmoji kolektyvizacijos banga nepalietė visų valsčiaus žemdirbių. 1949 m. vasario 25 d. į kolektyvinius ūkius nebuvo suėję Strazdų, Daujūčių, Taurakių (Valdomų apyl.); Šėkščių, Šiūrių (Lukošaičių apyl.); Aušgirių, Púodiškių, Miliškių, Žvirbliškių, Gažiškių, Dargaūdžių, Tulminių, Čepionių, Piktaičių, Skobiškių (Šelvenų apyl.); Gurbų, Gulbinų, Pamūšio, Lepšių, Bargavonių (Bėržėnų apyl.); Dargių, Gedaičių, Kiauklių, Mimaičių, Va-

<sup>6</sup> Tarybų Lietuvos valstietija, Vilnius, 1979, p. 109.

<sup>7</sup> Ten pat, p. 110.

<sup>8</sup> Kolūkio „Pirmyn“ narių visuotinių susirinkimų ir valdybos posėdžių protokolai, Šiaulių apskrities archyvas (toliau – ŠAA), f. 274, ap. 1, b. 1, l. 1.

lākų, Romutaičių, Velviečių, Mikaičių, Riškaičių (Šakynos apyl.); Kybačių (Piktužių apyl.); Raūdiškių, Maldėnių (Šiupų apyl.) kaimų gyventojai<sup>9</sup>. Ir 1950 m. sausio 3 d. Gruzdžių valsčiuje 45 individualūs valstiečių ūkiai – Šelvenų, Piktuižių, Šiupylių, Saveikių, Lukošaičių, Valdomų apylinkėse – dar nebuvo kolektyvizuoti („sukolchozinti“). Jie valdė 400,25 ha žemės. Daugiausia individualių ūkių buvo Šėkščių (7), Taurakių (6), Bungių (4), Bartkūnų (4), Piktuižių (4) kaimuose<sup>10</sup>.

Kolektyvizacijos kampanijoje aktyviai dalyvavo vietinės partijos bei sovietų valdžios atstovai. Gruzdžiuose tokie buvo valsčiaus vykdomojo komiteto sekretorius Feliksas Žemeckas<sup>11</sup> ir kompartijos komiteto sekretorius Jonas Skipinas<sup>12</sup>. Jie važinėjo į kolūkių steigiamuosius susirinkimus, kur aiškino kolektyvinio darbo pranašumus, žemės ūkio artelės įstatus. Pastarieji buvo tipiniai ir skirti visiems besikuriantiems kolektyviniams ūkiams.

Įstatus sudarė 8 skyriai bei 25 punktai<sup>13</sup>. Antai Marytės Melnikaitės žemės ūkio artelės įstatatai skelbė, jog

*„Dimšių kaimo darbo valstiečiai savo noru jungiasi į žemės ūkio artelę, kad bendromis gamybos priemonėmis ir bendru organizuotu darbu sukurtų kolektyvinį, tai yra visuomeninį, ūkį, užtikrintų visišką pergalę prieš buožes, visus darbo žmonių išnaudotojus ir priešus, užtikrintų visišką pergalę prieš skurdą ir tamsumą, prieš smulkaus individualaus ūkio atsilikimą, sukurtų aukštą darbo našumą ir tuo būdu užtikrintų geresnį kolūkiečių gyvenimą“<sup>14</sup>.*

Be komunistinės propagandos, dokumente buvo nustatyta kolektyvinio ūkio valdymo sistema. Aukščiausiu kolūkio valdžios organu tapo visuotinis kolūkiečių susirinkimas, kuris rinko artelės pirmininką, valdybą, revizijos komisiją, priėmė arba šalino kolektyvinio ūkio narius, tvirtino metinį gamybos planą, pajamų–išlaidų sąmatą, statybos planą, darbo normas ir darbų vertinimą darbadieniais, sutartį su MTS, valdybos metinę apyskaitą, įvairių fondų dydį ir duotinių už darbadienius produktų bei pinigų kiekį, vidaus tvarkos taisykles<sup>15</sup>. Visuotinio susirinkimo sprendimai buvo priimami balsų dauguma, atvirai balsuojant. Ši institucija dvejiems metams rinko kolūkio valdybą, kuri atliko vykdomosios valdžios funkcijas.

Nors kolūkio įstatatai numatė demokratinio valdymo galimybes, bet praktikoje vyravo antidemokratiškos apraiškos. Atviro balsavimo metu buvo galima priiminėti tik kolūkio valdžiai priimtinius ir pageidautinus sprendimus. Demokratijos pažeidimų faktų galima aptikti jau steigiamuosiuose kolūkių susirinkimuose, kur pirmininkus „vienbalsiai“ rinko tik iš vieno pasiūlyto kandidato. Būtent taip kolektyvinių ūkių vadovais tapo Jonas Švambaris („Poviliškiai“)<sup>16</sup>, Juozas Patkauskas („Jauneliai“)<sup>17</sup>, Arnoldas Stilibis („Tarybinis karys“, Valdomai)<sup>18</sup>, Vaclovas Šiurkus („Žiogai“)<sup>19</sup>, Pranas Kundrotas („Vienybė“, Karveliai)<sup>20</sup>, Klemas

<sup>9</sup> ŠAA, f. 107, ap. 1, b. 83, l. 3, 4.

<sup>10</sup> Ten pat, b. 111, l. 2.

<sup>11</sup> Ten pat, f. 7, ap. 1, b. 542, l. 1.

<sup>12</sup> Ten pat, b. 619, l. 1.

<sup>13</sup> Ten pat, b. 449, l. 1–15.

<sup>14</sup> Ten pat, l. 1. (Cituoto dokumento kalba netaisyta.)

<sup>15</sup> Ten pat, f. 7, ap. 1, b. 449, l. 13.

<sup>16</sup> Ten pat, b. 530, l. 1.

<sup>17</sup> Ten pat, b. 233, l. 1.

<sup>18</sup> Ten pat, b. 681, l. 1.

<sup>19</sup> Ten pat, b. 837, l. 1.

<sup>20</sup> Ten pat, b. 780, l. 1.

Podvisockas („Pažanga“)<sup>21</sup>, Aleksas Špinkys („Šiupyčiai“)<sup>22</sup>, Augustinas Žibaitis („Rakandžiai“)<sup>23</sup>, Jonas Gedžius („Mažeikiai“)<sup>24</sup> ir kt.

Kai kuriuose ūkių steigiamuosiuose susirinkimuose buvo bandoma parodyti demokratijos elementų. Antai 1948 m. gruodžio 27 d. vykusiame „Gruzdžių“ kolūkio steigiamajame susirinkime į pirmininko postą buvo pasiūlyti du kandidatai – Martynas Žibaitis ir Kazys Gužauskas. Tačiau pirmasis surinko 19 balsų, o antrasis turėjo tenkintis tik vienu<sup>25</sup>. Kolektyvinių ūkių vadovais sovietų valdžia dažniausiai „siūlė“ vietinius mažžemius, kurie buvo lojalūs okupacinei sistemai bei turėjo bent minimalų išsilavinimą. Antai „Biržių“ kolūkio pirmininku tapo nepartinis, baigęs 4 skyrius, turėjęs 6,49 ha žemės Biržių kaimo valstietis Kazys Berčas (gim. 1906)<sup>26</sup>. „Tarybinio vadovo“ (Račių) kolūkiui vadovavo Kazys Petraitis (gim. 1913), kuris turėjo 2 skyrių išsilavinimą, buvo nepartinis bei Račių kaime valdė 9,5 ha žemės<sup>27</sup>. Iš Piktuižių kaimo buvo kilęs ir „Piktuižių“ kolektyvinio ūkio vadovas Klemas Kibildis (gim. 1911). Jis taip pat nepriklausė komunistų partijai, buvo baigęs 3 skyrius<sup>28</sup>.

Kolūkio vidaus tvarkos taisyklės reguliavo vidinį gyvenimą. Tai buvo tipinis dokumentas, kuriuo naudojosi visi respublikos kolektyviniai ūkiai. Vidaus taisyklės sudarė 4 skyriai ir 50 punktų<sup>29</sup>. „Vienybės“ kolūkio vidaus tvarkos taisyklėse buvo nustatyta vergiška kolūkiečių darbo diena:

*„Rudens–žiemos laikotarpiu dirbama nuo 8 val. iki 19 val., pavasario sėjos – nuo 5 val. iki 21 val., šienapjūtės – nuo 5 val. iki 22 val., derliaus nuėmimo – nuo 6 val. iki 21 val.“<sup>30</sup>*

Stojantysis į kolūkį, turintis iki 15 ha žemės, privalėjo sumokėti 20 rublių mokestį, o turintis daugiau kaip 15 ha – 40 rublių. Tokios taisyklės buvo taikomos beveik visuose Šiaulių apskrities kolektyviniuose ūkiuose<sup>31</sup>. Visuotinis kolūkio susirinkimas išrinkdavo individualaus turto suvisuomeninimo komisiją (dažniausiai jos funkcijas atlikdavo revizijos komisija), kuri su stojančiuoju į kolektyvinį ūkį asmeniu pasirašydavo turto perleidimo aktą. Dokumente buvo fiksuojamas perduodamo turto kiekis, būklė (gera, prasta, bloga), kaina. Kiekvienas stojantysis į kolūkį atiduodavo į nedalomąjį fondą ir savo žemę. 1948 m. 38 „Pažangos“ kolektyvinio ūkio kiemai perleido bendron nuosavybėn 425,8 ha žemės, 54 arklius, 33 ratus, 36 plūgus, 17 akėčių, 27 spyruoklines akėčias (*drapakus*)<sup>32</sup>.

Į kolūkius stodavo žmonės, kurie buvo arba bežemiai, arba mažžemiai. Retas kuris turėjo per 20 ha žemės. Dėl šių priežasčių sudaryti kolūkiai buvo maži ir neturtingi. Antai 1949 m. „Sauginiai“ turėjo 295,08 ha<sup>33</sup>, „Maniūšiai“ – 725,09 ha<sup>34</sup>, „Tarybinė žemė“ (Šepkaičiai) – 291,27 ha<sup>35</sup>, „Biržiai“ – 333,59 ha<sup>36</sup>, 1951 m. „Tarybinis vadovas“ (Račiai) – 729,55 ha<sup>37</sup>.

<sup>21</sup> *Ten pat*, f. 107, ap. 1, b. 51, l. 1.

<sup>22</sup> *Ten pat*, f. 7, ap. 1, b. 619, l. 1.

<sup>23</sup> *Ten pat*, b. 542, l. 1.

<sup>24</sup> *Ten pat*, b. 418, l. 1.

<sup>25</sup> *Ten pat*, b. 161, l. 1.

<sup>26</sup> *Ten pat*, f. 7, ap. 1, b. 56, l. 1.

<sup>27</sup> *Ten pat*, l. 13.

<sup>28</sup> *Ten pat*, l. 7.

<sup>29</sup> *Ten pat*, f. 7, ap. 1, b. 769, l. 1–13.

<sup>30</sup> *Ten pat*, l. 4.

<sup>31</sup> *Ten pat*, f. 182, ap. 1, b. 71, l. 7, 11.

<sup>32</sup> *Ten pat*, f. 107, ap. 1, b. 51, l. 3.

<sup>33</sup> *Ten pat*, f. 7, ap. 1, b. 580, l. 1.

<sup>34</sup> *Ten pat*, b. 412, l. 1.

<sup>35</sup> *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 4, l. 1.

<sup>36</sup> *Ten pat*, f. 7, ap. 1, b. 55, l. 1.

<sup>37</sup> *Ten pat*, b. 689, l. 1.

1948–1949 m. Gruzdžių valsčiuje įsteigti kolūkiai nebuvo nei dideli, nei turtingi (žr. 3 ir 4 lenteles), juose trūko darbo rankų (jauni žmonės stengėsi ištrūkti į miestus), o gyvulių skaičius tesudarė 1/3 reikiamo kiekio. Smulkūs kolūkiai kūrėsi kiekvienoje apylinkėje, o kai kuriose jų buvo net po keletą. Daugiausia kolūkių Gruzdžių valsčiuje susikūrė Bėržėnų (5), Šiupylių, Saveikių, Verbūnų, Lukošaičių (po 4) apylinkėse. Iš valstiečių ūkių šie kolūkiai paprastai perėmė stambiai gamybai nepritaikytus pastatus, žemės ūkio inventorių ir padargus. Kolūkinė gamyba vystėsi lėtai. Viena iš pagrindinių to priežasčių buvo smulkūs kolektyviniai ūkiai, kuriuos sudarė 20–40 valstiečių kiemų. Tai neleido racionaliai naudoti žemės ir esamos technikos. Dėl šių priežasčių jau 1950 m. buvo pradėtas kolūkių stambinimas, kuris tęsėsi iki 1956 m.

1950 m. rugpjūčio 8 d. į kolūkį „Tarybinė žemė“ buvo įjungti „Rakandžių“, „Tarybinio darbo“, „Sauginių“ kolektyviniai ūkiai. 1951 m. spalio 3 d. prie „Tarybinės žemės“ prisijungė „Šiupyliai“ ir „Lukošaičiai“. Kadangi 1950 m. rugsėjo 19 d. prie „Šiupylių“ jau buvo prijungti „Biržiai“ bei „Mažeikiai“, tai „Tarybinės žemės“ kolūkį sudarė 8 buvę atskiri ūkiai: „Tarybinė žemė“, „Šiupyliai“, „Lukošaičiai“, „Tarybinis darbas“, „Mažeikiai“, „Biržiai“, „Sauginiai“, „Rakandžiai“<sup>38</sup>. 1989 m. kovo 21 d. „Tarybinė žemė“ pakeitė savo pavadinimą į „Šiupylius“<sup>39</sup>.

1950 m. kovo 3 d. prie „Gruzdžių“ kolūkio buvo prijungti „Poviliškiai“, o rugpjūčio mėnesį „Aukštuoliai“ bei „Maniūšiai“ – prie „Vienybės“. Pastarasis kolūkis rugpjūčio 14 d. atsidūrė „Gruzdžių“ sudėtyje<sup>40</sup>.

1950 m. rugpjūčio 18 d. prie Šiaulių rajono Gruzdžių apylinkės „Gegužės 9-osios“ kolūkio buvo prijungti „Jauneliai“<sup>41</sup>, o „Žiogai“ prie „Tarybinės aušros“<sup>42</sup>. Tačiau stambinimo procesas dar nesibaigė – 1975 m. sausio 28 d. „Gegužės 9-osios“ bei „Tarybinės aušros“ kolūkiai susijungė ir buvo pavadinti „Gegužės 9-osios“ vardu<sup>43</sup>.

1953 m. kovo 1 d., sujungus Gruzdžių apylinkės kolūkį „Gruzdžiai“ ir Valdomų apylinkės kolūkius Marytė Melnikaitė bei „Tarybinis vadovas“, savo veiklą pradėjo Gruzdžių apylinkės kolūkis „Komunizmo rytas“, kurio centru išliko Gruzdžių miestelis<sup>44</sup>.

LSSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo 1950 m. birželio 20 d. įsaku pakeitus Lietuvos administracinę-teritorinę suskirstymą, tai yra panaikinus apskritis, valsčius ir sudarius rajonus, pasikeitė buvusių Gruzdžių valsčiaus kolektyvinių ūkių priklausomybė. 1950–1954 m. „Piktuižių“ kolūkis atsidūrė Žagarės rajone. 1950 m. rugpjūčio mėnesį prie pastarojo prisijungė „Gedvėdžiai“ ir „Diržiai“, o 1953 m. kovo 8 d. – „Tarybinis artojas“. 1955 m. sausio 30 d. kolūkio narių visuotinio susirinkimo nutarimu Balsių, Burbinų, Dargaudžių, Mikutaičių bei Raūsiškių kaimai atsiskyrė nuo „Piktuižių“ ir prisijungė prie „Žarėnų–Latvelių“ tarybinio ūkio<sup>45</sup>. Po teritorinės-administracinės reformos į Žagarės rajono priklausomybę pateko ir „Saveikių“ kolūkis.

Pateikti kolektyvizacijos proceso Gruzdžių valsčiuje tyrinėjimai leidžia daryti šias išvadas:

<sup>38</sup> *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 4.

<sup>39</sup> *Ten pat*, l. 49.

<sup>40</sup> *Ten pat*, f. 7, ap. 1, b. 1, l. 5–20.

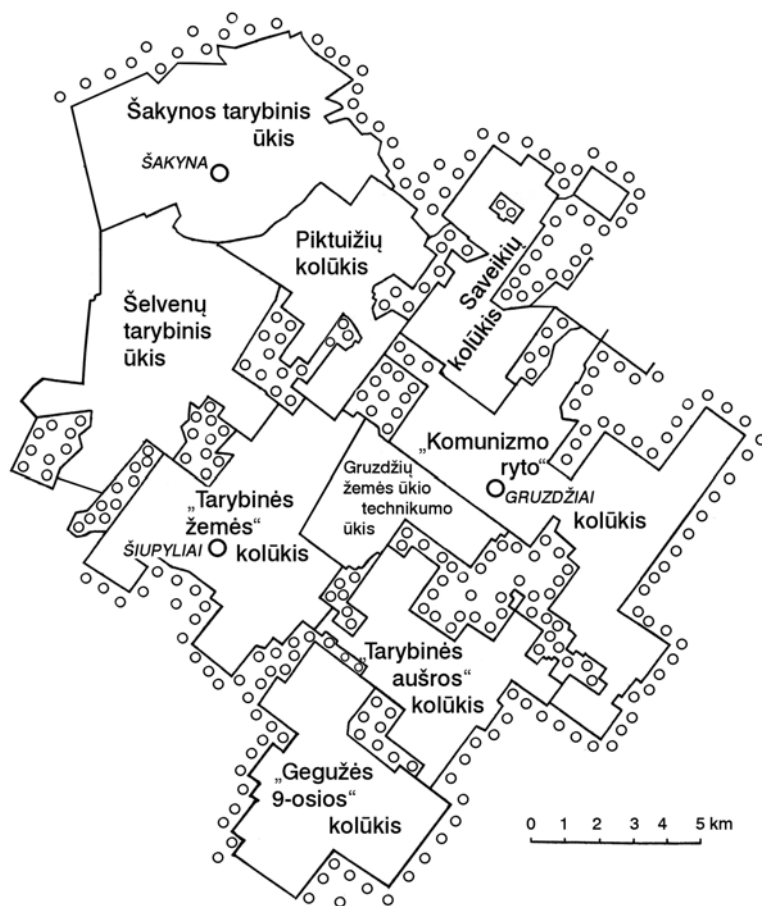
<sup>41</sup> *Ten pat*.

<sup>42</sup> *Ten pat*, f. 480, ap. 1, b. 17, l. 1.

<sup>43</sup> *Ten pat*, f. N48, ap. 1, b. 1, l. 3.

<sup>44</sup> *Ten pat*, f. 549, ap. 1, b. 1, l. 2.

<sup>45</sup> *Ten pat*, f. N283, ap. 1, b. 1, l. 1.



*Buvusio Gruzdžių valsčiaus žemėvalda 1961 m. Pagal LCVA f. R764, ap. 10, b. 28 medžiagą braižė D. Šniukas*

1. Kolektyvizacijos procesas Gruzdžių valsčiuje truko nuo 1948 m. pavasario iki 1950 m. birželio 20 d., kada buvo pakeistas Lietuvos SSR administracinis-teritorinis suskirstymas ir panaikintos apskritys bei valsčiai.

2. 1948 m. balandžio 16 d. Valdomų apylinkės Valdomų kaime įsteigtas kolūkis „Tarybinis karys“ buvo pirmasis kolektyvinis ūkis Gruzdžių valsčiuje.

3. Intensyviausiai kolūkiai Gruzdžių valsčiuje buvo steigiami nuo 1948 m. gruodžio 19 d. iki 1949 m. vasario 25 d. Per tą laikotarpį buvo įsteigti 26 kolektyviniai ūkiai.

4. Kolektyvizacija Gruzdžių valsčiuje neturėjo specifinių požymių. Čia buvo taikomi tie patys metodai bei priemonės, kuriant kolektyvinius ūkius, kaip ir visoje Lietuvoje.

5. Nuo 1950 m. kovo 3 d., kada prie „Gruzdžių“ kolūkio buvo prijungtas „Poviliškių“ kolūkis, Gruzdžių valsčiuje prasidėjo kolūkių stambinimo procesas, kuris šiame krašte užtruko net iki 1975 m. sausio 28 d. Tada Šiaulių rajono Gruzdžių apylinkės kolūkiai „Tarybinė aušra“ ir „Gegužės 9-oji“ susijungė ir buvo pavadinti pastarojo vardu.

## Priedai

1 lentelė

## 1945 m. Gruzdžių valsčiaus žemės ūkių surašymo duomenys\*

Eil. Nr.	Apylinkės pavadinimas	Turima žemė (ha)	Karvių kiekis	Avių kiekis
1.	Aukštuolių	1 413,70	100	68
2.	Beržėnų	2 552,77	259	239
3.	Gruzdžių	1 084,73	140	96
4.	Lukošaičių	1 882,80	179	142
5.	Piktuižių	1 581,53	180	148
6.	Saveikių	2 109,85	223	312
7.	Šakynos	2 183,54	213	199
8.	Šelvenų	2 565,31	185	143
9.	Šiupylių	1 794,89	173	255
10.	Valdomų	2 809,30	340	178
11.	Verbūnų	1 610,28	157	87
12.	Valstybinė žemė	1 174,21	-	-
13.	Smulkūs savininkai	1 318,48	-	-
Iš viso:		24 082,39	2 149	1 867

\* Duomenys paimti iš: ŠAA, f. 107, ap. 1, b. 68, l. 4.

2 lentelė

## Gruzdžių valsčiaus kolūkiai 1948–1949 metais\*

Eil. Nr.	Kolektyvinio ūkio pavadinimas	Kada įkurtas	Apylinkės pavadinimas	Kokie kaimai įeina į kolūkį	Pirmininko vardas, pavardė	Kiek ūkių sujungta	Narių skaičius
1.	„Aukštuoliai“	1948 12 31	Aukštuoliai	Aukštuoliai, Nuomininkai	Pranas Paražinskas	29	26
2.	„Beržėnai“	1948 12 19	Beržėnai	Beržėnai	Zigmas Sipavičius	26	15
3.	„Biržiai“	1949 01 04	Šiupyliai	Biržiai	Kazys Berčas	39	30
4.	„Buvainiai“	1949 01 07	Beržėnai	Buvainiai, Šilmikiai	Augustinas Gedžius	17	14
5.	„Dargaičiai“	1949 01 06	Saveikiai	Dargaičiai	Pranas Kulnys	25	21
6.	„Diržiai“	1949 07	Šakyna	Diržiai	**	22	
7.	„Gedvydžiai“	1949 02 02	Piktuižiai	Gedvydžiai, Daugmaudžiai, Medvalakiai	Antanas Liulys	32	25
8.	„Gruzdžiai“	1948 12 27	Gruzdžiai	Gruzdžiai, Jokūbaičiai	Martynas Žibaitis	27	29
9.	„Jauneliai“	1949 01 22	Verbūnai	Jauneliai, Pakarniai	Juozas Patkauskas	28	16
10.	„Kantminiai“	1949 01 02	Saveikiai	Kantminiai	Albinas Pureška	18	12
11.	„Lukošaičiai“	1949 01 04	Lukošaičiai	Lukošaičiai, Augučiai	Pranas Petryla	56	23
12.	„Marytė Melnikaitė“	1948 09 15	Valdomai	Dimšiai	Petras Džiugys	26	30
13.	„Maniūšiai“	1949 01 11	Aukštuoliai	Maniūšiai, Jurgaičiai	**	35	
14.	„Mažeikiai“	1948 12 27	Šiupyliai	Mažeikiai	Jonas Gedžius	28	15
15.	„Mimaičiai“	1949 04**	Šakyna	Mimaičiai	Ipolitas Lukošius	**	**
16.	„Pažanga“***	1948 06 02	Šelvenai	Burbinai	Klemas Podvisockas	38	61
17.	„Piktuižiai“	1948 07 29	Piktuižiai	Piktuižiai, Viesgirdžiai	Juozas Valuckas	33	20
18.	„Poviliškiai“	1949 02 25	Saveikiai	Poviliškiai	Jonas Švambaris	25	19
19.	„Rakandžiai“	1949 01 02	Lukošaičiai	Rakandžiai	Augustinas Žibaitis	24	22
20.	„Sauginiai“	1949 01 02	Lukošaičiai	Sauginiai	Rokas Žemecas	28	20
21.	„Saveikiai“	1949 01 17	Saveikiai	Saveikiai, Laumakiai, Raubaičiai, Ražai	**	17	
22.	„Staneliai“	1949 01 12	Beržėnai	Staneliai	**	26	
23.	„Šakyna“	1949 01 02	Šakyna	Šakyna	Juozas Adomaitis	30	22
24.	„Šelvenai“	1949 01 23	Šelvenai	Mikutaičiai, Balsiai, Šelvenai, Rausiškės	**	25	
25.	„Šiupyliai“	1948 07 23	Šiupyliai	Šiupyliai	Aleksas Špinkys	47	25
26.	„Tarybinė aušra“	1948 06 10	Verbūnai	Lygudai, Apušėliai	Juozas Bertulis	40	34
27.	„Tarybinė žemė“	1948 07 24	Lukošaičiai	Šepkaičiai	Antanas Krivickas	25	22

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kolektyvinio ūkio pavadinimas	Kada įkurtas	Apylinkės pavadinimas	Kokie kaimai įeina į kolūkį	Pirmininko vardas, pavardė	Kiek ūkių sujungta	Narių skaičius
28.	„Tarybinis artojas“	1948 **	Šelvenai	Burbiniai	Feliksas Podvisockas	45	38
29.	„Tarybinis darbas“	1949 01 09	Šiupyčiai	Norvaišiai, Ratkūnai	Albinas Ridmeikis	34	
30.	„Tarybinis karys“	1948 04 16	Valdomai	Valdomai	Arnoldas Stilbis	25	19
31.	„Tarybinis vadovas“	1948 12 27	Valdomai	Račiai, Paupariai	Kazys Petraitis	50	17
32.	„Tiesos kelias“***	1949 01 11	Gruzdžiai	Gruzdžių vienkiemis	Juozas Kibildis	23	23
33.	„Trumpaitėliai“	1949 **	Beržėnai	Trumpaitėliai	**	17	
34.	„Vaišnoriai“	1948 12 28	Beržėnai	Vaišnoriai	Jurgis Šniukas	20	18
35.	„Verbūnai“	1948 12 28	Verbūnai	Verbūnai, Pakarniukai	Vaclovas Šiurkus	39	30
36.	„Vienybė“	1949 01 02	Gruzdžiai	Karveliai	Pranas Kundrotas	35	30
37.	„Žiogai“	1949 01 04	Verbūnai	Žiogai	Liudas Zeidotas	27	21

\* Duomenys paimti iš: ŠAA, f. 107, ap. 1, b. 83, l. 1–4, 7, 9, 11, 28, 29; f. 7, ap. 1, b. 1, l. 5–20; f. 659, ap. 1, b. 1, l. 1; f. 522, ap. 1, b. 1, l. 4, 19; f. 549, ap. 1, b. 1, l. 2; f. 522, ap. 1, b. 1, l. 1, 2; f. 103, ap. 3, b. 1, l. 10.

\*\* Nėra duomenų.

\*\*\* Niekas iš vietos senbuvų tokių kolūkių neprisimena. *Aut. past.*

3 lentelė

**Gruzdžių valsčiaus kolūkių narių ir kiemų kiekis\***

Eil. Nr.	Kolūkio pavadinimas	Data	Kiemai	Moterys	Vyrai
1.	„Biržiai“	1950 01 01	38	28	32
2.	„Diržiai“	1950 01 01	31	31	30
3.	„Gruzdžiai“	1950 01 01	35	40	31
4.	„Jauneliai“	1950 01 01	21	13	14
5.	„Marytė Melnikaitė“	1951 01 01	77	69	39
6.	„Maniūšiai“	1950 01 01	36	25	29
7.	„Mažeikiai“	1950 01 01	40	46	35
8.	„Poviliškiai“	1950 01 01	26	21	28
9.	„Sauginiai“	1950 01 01	22	34	20
10.	„Šiupyčiai“	1950 01 01	54	37	36
11.	„Tarybinė aušra“	1950 01 01	49	48	35
12.	„Tarybinė žemė“	1950 01 01	19	23	22
13.	„Tarybinis vadovas“	1952 01 01	52	47	35
14.	„Tiesos kelias“	1950 01 01	33	31	28
15.	„Verbūnai“	1950 01 01	41	28	35
16.	„Vienybė“	1950 01 01	52	51	48

\* Duomenys paimti iš: ŠAA, f. 7, ap. 1, b. 782, l. 1, 7; b. 694, l. 1, 7; b. 623, l. 1, 7; b. 533, l. 1, 7; b. 185, l. 1, 7; b. 236, l. 1, 10; b. 165, l. 1, 7; b. 23, l. 1, 7.

4 lentelė

**Gruzdžių valsčiaus kolūkių gyvulių kiekis\***

Eil. Nr.	Kolūkio pavadinimas	Data	Karvės	Avys	Kiaulės	Darbiniai arkliai
1.	„Biržiai“	1950 01 01	8	24	30	31
2.	„Diržiai“	1950 01 01	9	8	14	41
3.	„Gruzdžiai“	1950 01 01	20	21	40	33
4.	„Jauneliai“	1950 01 01	6	–	15	25
5.	„Marytė Melnikaitė“	1951 01 01	56	50	200	92
6.	„Maniūšiai“	1950 01 01	13	14	26	45
7.	„Mažeikiai“	1950 01 01	20	16	23	42

(tęsinys)

Eil. Nr.	Kolūtkio pavadinimas	Data	Karvės	Avys	Kiaulės	Darbiniai arkliai
8.	„Poviliškiai“	1950 01 01	7	5	6	27
9.	„Sauginiai“	1950 01 01	17	12	14	29
10.	„Šiupyčiai“	1950 01 01	15	11	16	40
11.	„Tarybinė aušra“	1950 01 01	15	–	1	37
12.	„Tarybinė žemė“	1950 01 01	14	10	23	25
13.	„Tarybinis vadovas“	1952 01 01	33	37	140	57
14.	„Tiesos kelias“	1950 01 01	12	18	18	29
15.	„Verbūnai“	1950 01 01	16	18	13	50
16.	„Vienybė“	1950 01 01	14	10	49	44

\* Duomenys paimti iš: ŠAA, f. 7, ap. 1, b. 782, l. 1, 7; b. 694, l. 1, 7; b. 623, l. 1, 7; b. 533, l. 1, 7; b. 185, l. 1, 7; b. 236, l. 1, 10; b. 165, l. 1, 7; b. 23, l. 1, 7.

Straipsnio rankraštis įteiktas 2006 01 03, serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 07 29, skelbti parengtas 2009 08 17.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Gruzdziai“, I dalis, Vilnius, *Versmė*, 2009, p. 720–728 (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Damijonas Šniukas*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Vida Kasparavičienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Alojas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet kokių būdu panaudojant bet kurį svetainės [www.llt.lt](http://www.llt.lt) tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. [www.llt.lt](http://www.llt.lt)“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje [www.llt.lt](http://www.llt.lt) datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje [www.llt.lt](http://www.llt.lt) data).